

พื้นฐานการรับรู้ของมนุษย์

นำเสนอเมื่อ : 30 เม.ย. 2565

เราเคยสังเกตเห็นนกจำนวนมากมาเกาะสายไฟฟ้าเป็นแนวยาวบริเวณริมถนน ถึงแม้ว่ารถจะวิ่งผ่านไป ผ่านมาด้วยความเร็วและเสียงเครื่องยนต์ที่ดัง นกเหล่านั้นก็ยังเกาะสายไฟนิ่ง และส่งเสียงร้องจกแจกจกแจ ไม่ได้เกิดความตกใจแต่อย่างใด นี่คือการเรียนรู้ของนก ซึ่งในช่วงแรกๆ นกฝูงแรกเมื่อบินมาเกาะสายไฟ นกเหล่านั้นคงตกใจและบินหนีทุกครั้งที่มีรถวิ่งผ่าน แต่พอนานเข้า นกจะค่อยๆ เรียนรู้ว่าไม่มีอันตรายใดๆ เกิดขึ้นจากรถ จึงเลิกบินหนีถึงแม้ว่าจะมีรถวิ่งผ่านไปมาก็ตาม สำหรับนกตัวอื่นๆ ที่บินเข้ามาสมทบภายหลัง ก็จะค่อยๆ เรียนรู้พฤติกรรมของนกก่อนๆ เมื่อนกก่อนๆ อยู่นิ่ง มันก็จะนิ่งตาม แต่ส่วนการเรียนรู้ของมนุษย์ มีมาตั้งแต่เกิด หรือที่เรียกกันว่า "สัญชาตญาณ" ซึ่งเป็นพฤติกรรม ธรรมชาติโดยไม่ต้องมีการเรียนรู้มาก่อน เช่น เมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งพุ่งตรงมาใกล้หน้าตา เราจะกะพริบ หรือเมื่อ มือไปถูกของร้อนเราก็จะชักมือออก เป็นต้น ลักษณะเช่นนี้ถือเป็นการรับรู้ที่เป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ เพื่อให้ตนเองรอดพ้นจากอันตราย

มนุษย์มีความรับรู้ต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไป ซึ่งการรับรู้เกิดขึ้นจากประสาทสัมผัสแต่ ในด้านของความคิดและความเข้าใจยังเป็นสิ่งที่ถูกต้อางและไม่ถูกต้อาง จนความมนุษย์จะรับรู้ต้อาง เดียวกันหลายๆ ครั้ง จนเกิดการเรียนรู้ต้อางเหล่านั้น ซึ่งหลังจากเรียนรู้ก็จะสามารถวิเคราะห์ จำแนก และ อบรมสั่งสอน

สำหรับพื้นฐานทางการรับรู้ของมนุษย์ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

1. การรับรู้ทางการมองเห็น

การรับรู้ทางการมองเห็น คือ การรับรู้ที่เกิดจากจักษุสัมผัส ซึ่งเป็นการรับรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เมื่อเทียบกับการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสด้านการได้ยิน ด้านกายสัมผัส และด้านรสสัมผัส มนุษย์สามารถรับรู้ ได้จากการมองเห็น โดยใช้สัญญาณเป็นอวัยวะรับภาพและมีสมองทำหน้าที่แปลความหมายของภาพที่ได้รับมา จากการมองเห็น ซึ่งการรับรู้จากการมองเห็นในทางจิตวิทยา สามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การมอง(Looking)เป็นอาการของมนุษย์ที่กระทำโดยไม่ได้มีความตั้งใจแน่นอน แต่เป็นไป เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งขณะนั้น เช่น เวลาเราเดินข้ามถนน เป้าหมายของเราเป็นฝั่งตรง ข้าม ซึ่งเราจะต้องข้ามไป ดังนั้น เราก็จะมองดูให้แน่ใจว่าไม่มีรถวิ่งผ่านมา ถนนว่าง แล้วเราจึงเดินข้าม นั่น คือ วัตถุประสงค์หลักของการมอง ซึ่งการมองในลักษณะนี้ ผู้มองจะไม่ใส่ใจว่ารถที่ผ่านไปมีสีอะไร เป็นรถ ประเภทใด หรือมีคนนั่งที่นั่งสินกี่คน เราจะไม่เก็บข้อมูลเหล่านี้ไว้ นอกจากรูว่ามีรถผ่านไป การมองลักษณะนี้ ถือเป็นการมองแบบธรรมดา

2) การเห็น(Seeing) เป็นกระบวนการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทางตา ซึ่งสามารถบอกรายละเอียด สิ่งที่เห็นได้ ผู้เรียนเคยเคยได้ยินประโยคที่ว่า "มองไปที่ภาพวาดนั้นแล้วบอกดูว่าเห็นอะไรบ้าง" การกล่าว เช่นนี้ช่วยให้เราแยกความแตกต่างของการมองกับการเห็นได้ชัดเจนขึ้น การเห็นมีกระบวนการเก็บข้อมูลของ สมองไปตามระดับการเห็น โดยอาจเป็นการเห็นแบบธรรมดาที่ไม่มีรายละเอียดมากนัก ไปจนถึงเห็น ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน อันเป็นระดับการเห็นที่มีความทะลุปรุโปร่งมีความละเอียดลึกซึ้ง

การศึกษาเกี่ยวกับการมองเห็น ผู้เรียนต้องพยายามสังสมประสบการณ์ทางการเห็นให้มากขึ้นด้วย การฝึกสังเกตจากสิ่งรอบๆ ตัวอย่างพินิจวิเคราะห์โดยอาจเริ่มต้นจากมองงานทัศนศิลป์ชิ้นใดชิ้นหนึ่งเป็น

ภาพรวมก่อน แล้วจึงมองแบบจำแนกและแยกแยะหาองค์ประกอบของภาพ เช่น ความสมดุลของรูปทรง หรือนำหน้าก่อน - แยกของสี ความกลมกลืน ความเป็นเอกภาพของงานทัศนศิลป์ชิ้นนั้น รายละเอียดของเส้น แสง - เงา พื้นที่ว่าง รูปทรง ตลอดจนลักษณะพื้นผิว ซึ่งทั้งหมดเป็นรายละเอียดของภาพ ก็จะทำให้เรา เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของรูปแบบทัศนธาตุที่ปรากฏอยู่ในรูปทรงของภาพ การมองเห็นเช่นนี้ถือเป็น ข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ตัวผลงานทัศนศิลป์ รูปแบบของทัศนธาตุ ประเภทของผลงาน หรือเนื้อหาที่ต้องการสื่อตามแนวคิดของศิลปินผู้สร้างได้ง่ายขึ้น

2. ทฤษฎีการเห็น(Visual Theory)

การรับรู้การเห็นของมนุษย์ ถือเป็นกระบวนการทางธรรมชาติ โดยเป็นเรื่องของจักขุสัมผัส ความสัมพันธ์กับประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้เคยผ่านพบมาหรือเป็นสิ่งที่เรากายนอก ทำให้เกิดการรับรู้ ภาพที่ปรากฏในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถอธิบายเกี่ยวกับทฤษฎีการมองเห็นได้ 4 ประการ ดังนี้

- 1) การเห็นรูปและพื้น เป็นองค์ประกอบแรกที่มนุษย์มองเห็น ถ้าเป็นภาพจากธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมเมื่อเรามองเห็นวัตถุใดวัตถุหนึ่ง เราจะสามารถรับรู้ได้เป็นอันดับแรกพร้อมๆ กันทั้งรูปและ พื้นหลัง โดยมีวัตถุเป็นรูปทรงและบริเวณรอบๆ เป็นพื้น แต่จะเห็นส่วนใดเป็นรูปทรงของวัตถุและส่วนใด เป็นพื้นนั้น ขึ้นอยู่กับว่าเราจะเพ่งมองและให้ความสำคัญกับบริเวณใดของภาพ ซึ่งภาพบางภาพ หรือ ชิ้นงานศิลปะบางชิ้น เราอาจมองเห็นรูปทรงกับพื้นสลับกับการมองเห็นของอีกคนหนึ่งก็ได้ ส่วนภาพ เหมือนจริง หรือภาพสัญลักษณ์ที่ต้องการจะสื่อสารให้เกิดความชัดเจน จะต้องทำให้รูปทรงมีความเด่นชัด แลวลดความเด่นของส่วนพื้นลงไป เพื่อให้สามารถระบุได้ง่ายว่าสิ่งใดเป็นรูปทรงและสิ่งใดเป็นพื้น
- 2) การเห็นแสงและเงา เป็นการรับรู้ หรือมองเห็นวัตถุ เนื่องจากบริเวณที่วัตถุตั้งอยู่มีแสงสว่าง สองกระทบเข้ามา ถ้าไม่มีแสงสว่างก็จะมีไม่นำหน้าความเข้มปรากฏอยู่บนตัววัตถุ หรือถ้ามีแสงสว่างเท่ากัน รอบวัตถุทุกด้าน ความเข้มของแสงและเงาก็จะลดน้อยลง ดังนั้น คุณค่าของแสงและเงาจึงมีอิทธิพลต่อ รูปทรงของวัตถุ
- 3) การเห็นความเคลื่อนไหว เป็นการรับรู้หรือมองเห็น เนื่องจากวัตถุมีการเคลื่อนไหว หรือ ตัวเราเป็นผู้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเอง ในกรณีที่วัตถุเคลื่อนไหวเราจะมองเห็นเป็นการเคลื่อนที่ที่แสดง ออกมาในลักษณะที่รวดเร็ว หรือเชื่องช้า เห็นทิศทาง จังหวะการเคลื่อนไหวของวัตถุ แต่ถ้าวัวเราเป็น ผู้เคลื่อนไหวเอง เราจะเห็นภาพของวัตถุมีการเปลี่ยนแปลงขนาดและรูปทรงไปตามมุม หรือทิศทางที่เรา เคลื่อนไหว
- 4) การเห็นตำแหน่งและสัดส่วน เป็นลักษณะการรับรู้ หรือมองเห็นวัตถุตามระยะห่างของ การมอง คือ ถ้าเราอยู่ไกลวัตถุก็จะสามารถมองเห็นวัตถุได้ชัดและเห็นรายละเอียดมากขึ้น แต่ถ้าวัวอยู่ใกล้ก็จะ มองเห็นวัตถุไม่ชัดเจน หรือเมื่อเรามองวัตถุชิ้นเดียวกันในระยะไกลจะเห็นว่ามีความใหญ่กว่าเมื่อมอง ในระยะใกล้ การเห็นในลักษณะนี้จะมีความสัมพันธ์กับการพิจารณาว่าสัดส่วนของรูปทรงในผลงานทัศนศิลป์ โดยเฉพาะผลงานภาพวาดประเภทตามแบบ นอกจากนี้ ตำแหน่งแบ่งสัดส่วนของวัตถุยังมีความเกี่ยวข้องกับ ความไกล - ใกล้ ความชัดเจน ความพรมัวอีกด้วย อันเป็นผลของความสัมพันธ์ระหว่างระยะของตัวเรา ต่อการเห็นวัตถุ ดังนั้น ในการวาดภาพจึงต้องกำหนดมิติและระยะภาพที่แสดงความสัมพันธ์ให้มีความถูกต้อง ก็จะช่วยให้เราสามารถถ่ายทอดผลงานออกมาได้อย่างสมจริง

ที่มา แบบฝึกทักษะวิชาทัศนศิลป์ เรื่อง สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ ผลงานครูปริชาติ วงค์เจริญ